

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Padomes regulai, ar ko izveido Eiropas Atomenerģijas kopienas pētniecības un mācību programmu 2021.–2025. gadam, kas papildina pētniecības un inovācijas pamatprogrammu “Apvārsnis Eiropa””

(COM(2018) 437 final – 2018/0226 (NLE))

(2019/C 110/24)

Ziņotāja: **Giulia BARBUCCI**

Apspriešanās	Eiropas Komisija, 12.7.2018. Eiropas Savienības Padome, 13.7.2018.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sa- nāksmē	20.11.2018.
Pieņemts plenārsesijā	12.12.2018.
Plenārsesija Nr.	539
Balsojuma rezultāts	208/3/4
(par/pret/atturas)	

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē priekšlikumu regulai, ar ko izveido Eiropas Atomenerģijas kopienas (*Euratom*) pētniecības un mācību programmu 2021.–2025. gadam, un uzsver tās nepārtrauktību ar iepriekšējām pētniecības un izstrādes programmām kodolsintēzes, kodolskaldīšanas un kodoldrošības jomā, kā arī JRC, pievērsoties jaunām politikas jomām, piemēram, aizsardzībai pret radiāciju un kodoliekārtu dezekspluatācijai.

1.2. EESK uzskata, ka *Euratom* budžets atbilst izvirzītajiem mērķiem, un uzskata, ka ļoti svarīgi ir saglabāt šo finansējumu neatkarīgi no *Brexit* sarunu iznākuma. Šajā sakarā Komiteja uzskata, ka izšķiroši svarīgi ir ar īpašu rūpību pārvaldīt Apvienotās Karalistes izstāšanos no *Euratom* programmas, jo īpaši attiecībā uz jau ir uzsāktajiem pētniecības virzieniem, kopīgajām infrastruktūrām un sociālo ietekmi uz darbiniekiem (piemēram, darba apstākļi) Lielbritānijā un ārpus tās.

1.3. EESK uzskata, ka projekts *JET* ir izšķirošs faktors projekta *ITER* attīstībai, un *ITER*, no zinātniskā viedokļa raugoties, ir *JET* pēctecis. Šā iemesla dēļ Komiteja uzskata, ka ir svarīgi, lai *JET* turpinātu darboties (kā ES projekts vai kā ES un Apvienotās Karalistes kopīgs projekts) līdz *ITER* projekta darbības uzsākšanai.

1.4. EESK uzskata, ka programmā ieviestie inovatīvie aspekti, piemēram, tās vienkāršošana, mērķu paplašināšana (jonizējošie starojumi un iekārtu ekspluatācijas izbeigšana), lielāka sinerģija ar programmu “Apvārsnis Eiropa” un iespēja finansēt izglītības un mācību darbības pētniekiem (piemēram, Marijas Sklodovskas-Kiri vārdā nosauktajās darbībās), atbilst iedzīvotāju gaidām un stiprina programmas efektivitāti un lietderību.

1.5. Komiteja uzskata, ka kodoldrošība ir jāsaprot kā dinamisks koncepts, kas paredz nemitīgu uzraudzību un spēkā esošo tiesību aktu pielāgošanu atbilstoši jaunākajiem atklājumiem un inovācijām, aptverot iekārtu ekspluatācijas ciklu kopumā. Iekārtām, kas atrodas uz robežas starp ES valstīm, ir jāpievērš īpaša uzmanība, stiprinot koordināciju starp valsts un vietējām iestādēm un nodrošinot iedzīvotāju un darba ņēmēju faktisku iesaisti.

1.6. EESK uzskata, ka izglītība, sākot no obligātās izglītības posma, un apmācība ir galvenais faktors, kas jauniešus piesaista ar zinātni un tehnoloģiju saistītajiem priekšmetiem. Tas ir izšķirīgi, lai nākotnē palielinātu nozarē Eiropas pētnieku skaitu, kas pašlaik nav pietiekams, jo neatbilst ražošanas un pētniecības sistēmas pieprasījumam.

2. Ievads

2.1. Priekšlikums regulai, ar ko izveido Eiropas Atomenerģijas kopienas (*Euratom*) pētniecības un mācību programmu 2021.–2025. gadam, iekļaujas pētniecības un inovācijas pamatprogrammas “Apvārsnis Eiropa” (2021–2027) tiesību aktu kopumā⁽¹⁾. Ierosinātā programma ilgs piecus gadus saskaņā ar *Euratom* līguma 7. pantu; to var pagarināt par 2 gadiem atbilstoši “Apvārsnis Eiropa” un daudzgadu finanšu shēmas ilgumam.

2.2. Programmas “Apvārsnis Eiropa” finansējums 2021.–2027. gadam būs 100 miljardi euro, no kuriem 2,4 miljardi euro būs paredzēti *Euratom* programmai. Pamatprogramma “Apvārsnis Eiropa” nosaka arī atsauces satvaru instrumentiem un dalības noteikumiem, kā arī noteikumiem par īstenošanu, novērtēšanu un pārvaldību. *Euratom* programmas atbalstītās pētniecības jomas pamatprogrammā “Apvārsnis Eiropa” nav iekļautas gan juridisku (atsevišķi līgumi), gan pārvaldības iemeslu (lai novērstu dublēšanos) dēļ, un tas pastiprina sinerģiju starp programmām.

2.3. EESK par programmas “Apvārsnis Eiropa” priekšlikumu ir izstrādājusi *ad hoc* atzinumu⁽²⁾, ar kuru šis atzinums ir saistīts gan redzējumā, gan ieteikumos. Turklāt EESK ir izstrādājusi divus citus atzinumus, kas arī ir saistīti ar šo atzinumu: par *ITER* projektu⁽³⁾ un par kodoliekārtu dezekspluatāciju⁽⁴⁾.

3. Priekšlikuma kopsavilkums

3.1. *Euratom* pētniecības un mācību programmā risināts jautājums par dažādiem kodolenerģijas lietojuma veidiem Eiropā kā elektroenerģijas ražošanai, tā arī citiem mērķiem citās nozarēs (piemēram, jonizējošā starojuma tehnoloģiju pielietojumi medicīnā). Eiropas Savienības centieni ir vērsti uz inovācijas un drošu tehnoloģiju izstrādes veicināšanu, risku samazināšanu un optimālas aizsardzības pret radiāciju nodrošināšanu. Tādējādi *Euratom* ļauj papildināt dalībvalstu ieguldījumu, apvienojot inovācijas, pētniecības un apmācības procesus.

3.2. Priekšlikumā ir noteikts budžets un kopīgi pētniecības mērķi gan tiešajām darbībām (Komisija tās veic tieši ar Kopīgā pētniecības centra (*JRC*) starpniecību), gan netiešajām darbībām (īsteno programmas ietvaros finansētie publiskie vai privātie subjekti), kuras jāīsteno atbilstoši ar dalībvalstu apstiprinātajām darba programmām.

3.3. *Euratom* programma 2021.–2025. gadam tiks īstenota tiešās pārvaldības režīmā. Taču ja Komisija to uzskatīs par lietderīgu un efektīvu, tā varēs pielietot dalītas un/vai netiešās pārvaldības sistēmu un uzticēt atsevišķu Programmas daļu veikšanu dalībvalstīm, personām vai uzņēmumiem un trešajām valstīm, starptautiskām organizācijām vai trešo valstu valstspiederīgajiem saskaņā ar *Euratom* līguma 10. pantu.

3.4. Ierosinātajā programmā tiks turpinātas pašreizējās *Euratom* programmas galvenās pētnieciskās darbības (**aizsardzība pret radiāciju, iekārtu kodoldrošība, kodoldrošība starptautiskajā politikā, radioaktīvo atkritumu apsaimniekošana un kodolsintēzes enerģētika**), vienlaikus lielāku uzmanību pievēršot dezekspluatācijai un ar kodolenerģijas ražošanu nesaistītiem pielietojumu veidiem, piemēram, **jonizējošajiem starojumiem**. Ierosinātais budžets 1 675 000 000 EUR apmērā laikposmam no 2021. līdz 2025. gadam ir sadalīts starp pētniecību un izstrādi kodolsintēzes jomā (724 563 000 EUR), kodolskaldīšanu, kodoldrošību un aizsardzību pret radiāciju (330 930 000 EUR), un *JRC* (619 507 000 EUR).

3.5. Mērķu klāsta paplašināšana palielinās instrumenta transversālo raksturu tā, lai tas labāk kalpo iedzīvotājiem. Konkrēti, arvien lielāks skaits dažādu **jonizējošā starojuma** pielietojuma veidu liek aizsargāt cilvēkus un vidi pret nevajadzīgu pakļaušanu radiācijai. Jonizējošā starojuma tehnoloģijas Eiropā ik dienu tiek izmantotas dažādās jomās, pirmām kārtām veselības aprūpē. Tādējādi arī pētniecība par **aizsardzību pret radiāciju** tiks izvēsta transversāli gan kodolenerģijas ražošanas jomā, gan medicīnā, neizslēdzot citus izmantošanas veidus rūpniecības, lauksaimniecības, vides aizsardzības un drošības sektorā.

3.6. Cits inovatīvs elements ir pētniecība nolūkā izstrādāt un novērtēt tehnoloģijas kodoliekārtas **dezekspluatācijai un vides atveseļošanai**, ņemot vērā pieaugošo pieprasījumu pēc šādam darbībām. Šis aspekts ir izšķirīgs, lai noslēgtu aprites ciklu par citiem drošības aspektiem, kas ir aplūkoti pašreizējā programmā: **kodoldrošums** (proti, reaktoru un

⁽¹⁾ COM(2018) 435 final.

⁽²⁾ INT/858, “Apvārsnis Eiropa” (OV C 62, 15.2.2019., 33. lpp.).

⁽³⁾ TEN/680, DFS un *ITER* (skatīt šā *Oficiālā Vēstneša* 136. lpp.).

⁽⁴⁾ TEN/681, “DFS, kodoliekārtu izņemšana no ekspluatācijas un radioaktīvie atkritumi” (skatīt šā *Oficiālā Vēstneša* 141. lpp.).

kodoldegvielas ciklu drošums), **nostrādātās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu apsaimniekošana, aizsardzība pret radiāciju un gatavība ārkārtas situācijām** (ar radiāciju saistīti negadījumi un pētījumi par radioekoloģiju), **politikas īstenošanas pasākumi saistībā ar kodoldrošību, kodolgarantijām un kodolieroču neizplatīšanu.**

3.7. Minētās iniciatīvas papildinās konkrēta darbība, kuras uzdevums būs atbalstīt **kodolsintēzes enerģētikas** attīstību; kodolsintēzes enerģētika ir potenciāli neizsmeljams energoresurss ar mazāku ietekmi uz vidi. Konkrēti, priekšlikumā galvenā uzmanība ir pievērsta tam, kā nodrošināt nepārtrauktību kodolsintēzes ceļveža īstenošanā, kura rezultātā vajadzētu uzbūvēt pirmo atomelektrostaciju šā gadsimta otrajā pusē. Tāpēc ES turpinās atbalstīt **ITER** projektu ar īpašu programmu ⁽⁵⁾, bet nākotnē – arī **DEMO** projektu.

3.8. Visbeidzot, papildus pētniecības darbībām priekšlikumā ir norādīta iespēja kodolzinātniekiem piedalīties izglītības un mācību programmās (piemēram, Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktajās darbībās) ar mērķi saglabāt augsta līmeņa zinātību, kā arī atbilstīgs finansiāls atbalsts, kas nodrošina piekļuvi Eiropas un starptautiskajām pētniecības infrastruktūrām (tostarp JRC).

4. Vispārīgas piezīmes

4.1. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu regulai, ar ko izveido *Euratom* programmu 2021.–2025. gadam. Komiteja jo īpaši pozitīvi vērtē arvien lielāku mijiedarbību programmas “Apvārsnis Eiropa” ietvaros ar mērķi nodrošināt vienotus pārvaldības mehānismus, piekļuvi līdzekļiem un to pārvaldību, kā arī pētniecības un apmācības integrāciju, izvairoties no nelietderīgas dublēšanās.

4.2. EESK uzskata, ka *Euratom* budžets atbilst mērķiem, kurus ES ir izvirzījusi kodolenerģētikas nozarē. Tāpēc Komiteja uzskata, ka ļoti svarīgi ir saglabāt šo finansējumu neatkarīgi no *Brexit* sarunu iznākuma. Šajā sakarā Komiteja uzskata, ka izšķiroši svarīgi ir ar īpašu rūpību pārvaldīt jautājumu par Apvienotās Karalistes izstāšanos no *Euratom* programmas, jo īpaši attiecībā uz jau ir uzsāktajiem pētniecības virzieniem, kopīgajām infrastruktūrām un sociālo ietekmi uz darbiniekiem (piemēram, darba apstākļi) Lielbritānijā un ārpus tās ⁽⁶⁾.

4.3. EESK uzsver, ka *ITER* projekta īstenošanai ir nepieciešams *JET* (*Joint European Taurus*) projekta atbalsts. *JET* iekārtu, kas atrodas Apvienotajā Karalistē, finansē *Euratom*. Faktiski, izmantojot *JET* projektu, cita starpā tiek testētas būvniecības procesā esošās *ITER* iekārtas daļas, un *ITER*, no zinātniskā viedokļa raugoties, ir projekta *JET* pēctecis. Šī iekārta ir pasaulē unikāla un nav aizstājama. Šā iemesla dēļ Komiteja uzskata, ka ir svarīgi, lai *JET* turpinātu darboties (kā ES projekts vai kā ES un Apvienotās Karalistes kopīgs projekts) līdz *ITER* projekta darbības uzsākšanai.

4.4. Komiteja atbalsta pieeju, kas izmantota regulas priekšlikumā, kura galvenais mērķis ir nodrošināt pētniecības darbību un tādu jau esošo projektu nepārtrauktību kā *ITER* projekts, kas ir svarīgs mērķis dekarbonizācijas ⁽⁷⁾, energoapgādes un rūpniecības attīstības procesos ⁽⁸⁾. Turklāt jaunajā programma ir iekļautas interesantas novitātes, tādējādi paplašinot finansējamo pētniecības un inovācijas darbību klāstu attīstības un izaugsmes veicināšanai.

4.5. EESK ļoti atzinīgi vērtē priekšlikumu finansēt jonizējošā starojuma darbības, paplašinot programmas transversālo raksturu atbilstoši programmā “Apvārsnis Eiropa” noteiktajam attiecībā uz sabiedrības problēmām. Šajā sakarā svarīgi ir, lai pētniecības un inovācijas procesu rezultāti saistībā ar patentiem un jaunajām tehnoloģijām tiek ātri un sistemātiski izplatīti, ņemot vērā to plašo piemērošanas jomu ⁽⁹⁾.

4.6. Svarīgi ir, ka rezultāti, kas iegūti, pateicoties finansējumam un kopējiem centieniem Eiropas mērogā, tiktu paziņoti iedzīvotājiem. Tas palielinātu iedzīvotāju uzticēšanos zinātnei un pētniecībai, kā arī informētību par Eiropas Savienības un īpašas stratēģijas nozīmi visu iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā.

⁽⁵⁾ TEN/680, DFS un *ITER* (skatīt 3. zemsvītras piezīmi).

⁽⁶⁾ <https://www.nature.com/articles/d41586-018-06826-y>

⁽⁷⁾ OV C 107, 6.4.2011., 37. lpp.

⁽⁸⁾ OV C 229, 31.7.2012., 60. lpp.

⁽⁹⁾ INT/858, “Apvārsnis Eiropa” (skatīt 2. zemsvītras piezīmi).

4.7. Komiteja arī atzinīgi vērtē finansējuma paplašināšanu pētniecībai un zināšanu apmaiņai kodoliekārtu dezekspluatācijas un vides atveseļošanas jomā, gan lai risinātu dalībvalstu pieaugošās vajadzības, gan lai noslēgtu aprites ciklu to procesu pārvaldībā, kas saistīti ar kodolenerģijas ražošanu un kam pēc kodoliekārtu dezekspluatācijas ir obligāti jānoslēdzas ar drošu vides atveseļošanu.

4.8. EESK uzskata, ka programmas paplašināšana uz izglītības un mācību darbībām (piemēram, Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktajām darbībām) ir būtiska, lai saglabātu augstus zinātnības standartus ES. Tomēr svarīgi ir noteikt ne tikai kvalitatīvus, bet arī kvantitatīvus mērķus, jo pašlaik šajā nozarē Eiropas pētnieku skaits nav pietiekams, lai segtu Eiropas ražošanas un pētniecības sistēmas visas vajadzības⁽¹⁰⁾.

5. Īpašas piezīmes

5.1. Jaunā kodoldrošības pamatstruktūra, kas tika izveidota pēc Fukušimas katastrofas⁽¹¹⁾, sniedz atbildi uz iedzīvotāju satraucošiem jautājumiem. Eiropas Savienība ir izveidojusi sistemātisku kontroļu sistēmu (salīdzinošā izvērtēšana) un dinamiskus daudzlīmeņu drošības mehānismus, kas ir paaugstinājuši iekārtu drošības standartus. Komiteja iesaka uzraudzīt šīs direktīvas pareizu īstenošanu, kā arī atjaunināt to un pielāgot jaunajiem izaicinājumiem, aptverot iekārtu ekspluatācijas ciklu kopumā – no jaunu reaktoru plānošanas līdz esošo reaktoru pastāvīgai pielāgošanai un ekspluatācijas izbeigšanai⁽¹²⁾. Šajā sakarā Komiteja uzskata, ka ārējo un neatkarīgo struktūru veiktās uzraudzības darbības var garantēt augstākus drošības standartus.

5.2. Tā kā daudzi reaktori atrodas uz robežas starp divām vai vairākām ES valstīm, svarīgi ir izstrādāt stingrāku regulējumu sadarbībai starp valstīm, lai izveidotu ātras reaģēšanas mehānismus neparedzamiem pārrobežu negadījumiem⁽¹³⁾, nodrošinot efektīvu sadarbību un koordināciju starp attiecīgajām vietējām pašvaldībām un valsts iestādēm. Pamatojoties uz Direktīvas 2014/87/Euratom 8. pantu, šajā procesā ir jāiekļauj efektīva un visaptveroša informācijas un mācību darbība, kas būtu paredzēta darba ņēmējiem un iedzīvotājiem un kura būtu jāatbalsta, izmantojot īpašas finansējuma pozīcijas. Analogas iniciatīvas būtu jāīsteno ar kaimiņos esošajām trešām valstīm, kuras saskaras ar tiem pašiem riskiem⁽¹⁴⁾.

5.3. Komiteja uzskata, ka apakšuzņēmuma līgumu slēgšana varētu būt nedrošības faktors kodolelektrostaciju uzturēšanā, un tāpēc iesaka šādu līgumu slēgšanu ierobežot un stingri kontrolēt⁽¹⁵⁾.

5.4. EESK uzskata, ka ir būtiski veicināt un atbalstīt jauniešu interesi par zinātniskiem un tehnoloģiskiem jautājumiem, kam ir nepieciešama skolu mācībspēku aktīva un apzināta iesaiste. Pēdējiem no iepriekš minētajiem, balstoties uz pastāvīgu mācīšanos un zināšanu atjaunināšanu, vajadzētu būt pozitīviem zināšanu vektoriem un veicināt atklātas diskusijas ar skolēniem par šo tematu, bez aizspriedumiem un stereotipiem.

5.5. Jo īpaši, EESK atbalsta iniciatīvas (tostarp programmas *Erasmus+* ietvaros), kuru mērķis ir skolās izplatīt *STEAM* mācību priekšmetus, proti, zinātni, tehnoloģiju, inženierzinātnes un matemātiku kopā ar mākslu. Izmantojot šo pieeju, skolēnos tiek rosināta sistemātiska un eksperimentāla attieksme, jo viņiem tiek piedāvāta iespēja radoši risināt problēmas reālā pasaulē. Pētījumi un projekti, kurus pēdējo gadu laikā ES jau ir finansējusi, ir devuši ļoti pozitīvus rezultātus, un tas liecina, ka šī pieeja veicina interesi par tehniskajiem, matemātikas un zinātnes mācību priekšmetiem, kuri vēlāk kļūst par pirmo iespēju skolēniem, izvēloties studiju virzienu augstskolā⁽¹⁶⁾.

Briselē, 2018. gada 12. decembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs
Luca JAHIER

⁽¹⁰⁾ OV C 237, 6.7.2018., 38. lpp.

⁽¹¹⁾ Padomes Direktīva 2014/87/Euratom (OV L 219, 25.7.2014., 42. lpp.) un ar to saistītās direktīvas.

⁽¹²⁾ OV C 341, 21.11.2013., 92. lpp.

⁽¹³⁾ OV C 318, 29.10.2011., 127. lpp.

⁽¹⁴⁾ OV C 487, 28.12.2016., 104. lpp.

⁽¹⁵⁾ OV C 237, 6.7.2018., 38. lpp.

⁽¹⁶⁾ OV C 75, 10.3.2017., 6. lpp.